

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

fick ett par obetydliga recensionier i det land den skildrade, då översättningen 1851 gavs ut av Bonnier i samarbete med författaren. Åströms grundliga översikt har utformats i enlighet med hans deklarerade princip att inte teckna kritikerporträtt. Det skulle dock ha känts tillfredsställande, om dess påpekanden av olika recensenters position hade förankrats i en något fylligare bakgrundsskildring av tidens litterära och kulturpolitiska idéer, en utvidgning av den klagörande utredning som ägnas skandinavismens betydelse.

H. C. Andersens stil och verk, i synnerhet eventyren, har ju spelat en viktig roll i svensk litteratur, avläsbar i Strindbergs sagor och Topelius' berättelser, för att bara nämna ett par exempel, och en undersökning av denna påverkan vore av stort intresse. Åström har lämnat denna aspekt åt sidan och skall inte lastas härför, så mycket mindre som han själv understryker att han inte sett som sitt syfte att företa en sådan undersökning, och därför att hans bok i sig innehåller så mycket av intresse. För den forskare som vill äta sig den nämnda uppgiften är den en outhärlig utgångspunkt.

Niels Halkjær

Studies in Change and Revolution. Aspects of English Intellectual History 1640-1800. Edited by Paul J. Korshin. Scholar Press 1972.

Under rubriken »Studies in Change and Revolution» har Paul J. Korshin samlat några uppsatser av olika författare; studierna rör sig på skilda områden av engelskt 1600- och 1700-tal: politisk teori, historieskrivning, medicin, litteratur. Syftet med boken har varit att försöka tillämpa revolutionsbegreppet i det idé- och litteraturhistoriska studiet, »to encourage a concern for the study of change in all kinds of literature as a species of revolution», som det heter i förordet. Uppslaget gavs, meddelar Korshin, av ett seminarium över ämnet »Literature and Revolution in Eighteenth-Century England», som hölls vid The Modern Language Association's årsmöte i Denver 1969.

Det revolutionsbegreppet som har föresvävat Korshin tycks emellertid oklart; han preciserar det inte närmare, snarare mystifierar han det. Beträffande smakförändringarna inom musik, måleri och litteratur i England under 1600- och 1700-talen gör han sålunda det något förbryllande uttalandet att de var så breda att de skulle kunna betraktas som en revolution, »om de hade ägt rum snabbt». Varför dra in begreppet »revolution» i sammanhanget – är det mera rättvisande än begreppet »utveckling»? Vilken skillnad gör Korshin mellan de båda begreppen? Hans kortfattade

besked tycks mig gåtfullt: »The difference is not just semantic. It is one of our attitude toward what happens in literature and the arts.» Samtidigt varnar emellertid Korshin – mycket befogat – för missbruk av termen »revolution» och för ett aktualitetsjakt som man kanske ett ögonblick misstänkte låg bakom just hans eget uppslag: »Rational inquiry into the nature and process of literary history will always be worthwhile, I think, without specially whipped up toppings to make a traditional subject appear trendy or modern.»

Studierna som har samlats i boken tycks också visa att revolutionsbegreppet knappast är ett ändamålsenligt instrument för den historiska analysen på de områden det här gäller. Den politiska förändringen i England 1688-89 betecknas ju traditionellt som den »ärorika revolutionen» men var knappast en revolution enligt moderna begrepp och uppfattades inte heller så av samtiden. Ordet revolution användes redan i Stuarttidens England, men som Gerald M. Straka påpekar i en kort men klagörande uppsats, »Revolutionary Ideology in Stuart England», var idén om ett i grunden nytt samhälle i själva verket främmande för tidens politiska föreställningsvärld. Samhället tänktes grundat på naturens och förnuftets eviga principer, och en berättigad »revolution», som avsåtandet av en tyrannisk kung, ansågs syfta till att återställa en rätt samhällsordning. »The Revolution was made to preserve our ancient indisputable laws and liberties, and that ancient constitution of government which is our only security for law and liberty», heter det ännu hos Edmund Burke.

Ett modernt revolutionsbegrepp tycks alltså vara lika litet tillämpligt på det politiska tänkandet som på den politiska verkligheten under epoken. Också i ett par uppsatser som berör historieuppfattning och historieskrivning under det senare 1600-talet är det bundenheten vid traditionella föreställningar som betonas.

En studie av Robert D. Hume med rubriken »Goldsmith and Sheridan and the Supposed Revolution of 'Laughing' against 'Sentimental' Comedy» ägnas åt att tillbakavisa uppfattningen att de båda författarnas insatser skulle innebära en »revolution», en revolt mot en dominerande sentimental komedistil. Goldsmith och Sheridan representerar enligt Hume i själva verket, vid sidan av flera andra samtidiga författare, en obruten tradition från restaurationskomedien; »the old 'revolutionary' hypothesis is bunk», sammanfattar Hume.

När en av bokens bidragsgivare, Léon M. Guilhamet, i en uppsats som han kallar »From Pamela to Grandison: Richardson's Moral Revolution in the Novel» verkligen anstränger sig att iaktta en »revolutionär» insats, är detta snarast ett undantag. Guilhamet förklarar till att börja med att det är vilseledande att tolka Richardsons romaner som

realistiska skildringar av ett samhälle och dess seder. Pamela, Clarissa och Sir Charles Grandison är i första hand moraliska *exempla* och först i andra hand realistiska gestalter. De förkroppsligar ett moraliskt ideal vars kärna är uppriktighet (sincerity). Det innebär inte, menar Guilhamet, att dessa romanhjältar för Richardson skulle ha varit »överkliga», men de var för honom verkliga på samma sätt som symbolen var verklig för en romantisk diktare. Enligt Guilhamet övervinner Richardson – i motsats till de mindre betydande romanförfattarna i hans samtid – konflikten mellan verklighet och fiktion, och mellan romanhandling och moralisk idé; »in Richardson action and moral are so successfully integrated as to be indistinguishable from one another». I detta avseende föregriper Richardson Jane Austen och Henry James, menar Guilhamet. Tolkningen är ju inte ointressant men förefaller mig översubtil och föga övertygande. I alla händelser bidrar inte idéen om en moralisk och litterär »revolution» till att göra den mera plausibel.

Flera av uppsatserna i volymen är givande men inte i egenskap av »studier i revolution». Samlingsrubriken svarar dåligt mot de synpunkter och resultat som faktiskt presenteras i de olika studierna; den är vad jag kan se ingenting annat än ett slags tom dekoration, »a whipped up topping», för att använda Korshins eget träffande uttryck.

Lars Gustafsson

Arthur M. Wilson: *Diderot*. Oxford University Press. New York 1972.

Första delen av Arthur M. Wilsons biografi över Diderot publicerades redan 1957 under titeln »Diderot: The Testing Years, 1713–1759» och har vunnit välförtjänt berömmelse för sin förening av grundlig lärdom och stimulerande framställningskonst. Den har nu omtryckts tillsammans med en andra del, »The Appeal to Posterity, 1759–1784», som fullbordar det stora verket och inte står den tidigare delen efter varken som forskningsprestation eller som biografisk och kulturhistorisk skildring. Wilsons arbete är ett mästerverk i »life and work»-genren.

Med den gräns vid 1759 som delar Wilsons verk i två huvudavsnitt vill författaren markera en som han menar viktig skiljelinje i Diderots liv och författarskap. Wilson talar om en »kris», betingad bl. a. av det utgivningsförbud som drabbade Encyklopedin och som också medförde att flera av Diderots vänner och medarbetare tog avstånd från honom. Som ett betydelsefullt uttryck för krisen uppfattar Wilson det faktum att Diderot efter 1759 nästan inte publicerade någonting av vad han

skrev – vid sidan av Encyklopedin, vars utgivande ju så småningom kunde fortsättas. Tidigare hade han knappast skrivit någonting som han inte hade publicerat. Diderot satsar nu i stället på eftervärlden, menar Wilson; därpå syftar alltså den titel, »The Appeal to Posterity», som han har givit den nu föreliggande andra delen av sin Diderotbiografi.

Verk som *La religieuse*, *Le neveu de Rameau*, *Le rêve de d'Alembert*, *Jacques le fataliste* – alltså en rad av de märkligaste numren i Diderots produktion – har sålunda blivit kända först av eftervärlden. Diderot tycks också själv ha väntat sig större förståelse av denna än av samtiden; till sin vän Melchior Grimm skrev han en gång om den förmåga som han ansåg sig äga att föregripa framtiden och känna dess tänkesätt. Det kan i alla fall knappast förnekas att de nämnda verken (bland flera andra) ger en djupare inblick i Diderots egenart både som tänkare och som litterär konstnär än något som samtiden kände till av hans författarskap, och det kan knappast heller förnekas att Diderot här på flera sätt framträder som en märkvärdigt »modern» författare.

Wilson betonar starkt just det »moderna» i Diderots senare produktion, hans närhet till den nutida läsaren. I den skenbart nyckfullt fladdrande kafédialogen mellan den nihilistiske bohemen Rameau (»Lui») och den förnuftige berättaren (»Moi») i *Le neveu de Rameau* analyseras i själva verket på ett mycket subtilt sätt frågor om det rätta sättet att leva, om förhållandet mellan geni och moral, om skillnaden mellan talang och skapande geni. Dialogen kan, som ofta brukar påpekas, uppfattas som ett uttryck för en ambivalens hos Diderot själv. Just dialogens obestämda tendens, den oavgjorda frågan vilken av de båda samtalande som Diderot vill ge rätt, vädjar till den moderne läsaren, menar Wilson: »This uncertainty lends to the dialogue that ambivalence and ambiguity in the face of life's greatest problems which so fascinates the twentieth century.»

Också *Le rêve de d'Alembert*, som Wilson sätter främst av alla Diderots verk, har dialogform och också här deltar Diderot själv tillsammans med andra autentiska personer. Strukturen är i denna dialog ännu mera utstuderad än i *Le neveu de Rameau*. Först uppträder Diderot och d'Alembert i en diskussion, där Diderot argumenterar för en radikal materialism och motsägs av d'Alembert, som därefter går för att sova. Men han sover oroligt och talar en hel del i sömnen, vilket upptecknas av hans väninna. Innehållet i »d'Alemberts dröm» tolkas av en tillkallad läkare, och det visar sig att d'Alembert i sömnen omedvetet har accepterat den materialistiska uppfattning som han hade tillbakavisat i diskussionen med Diderot kvällen innan. Bortsett från andra synpunkter som kan